

Bedřich Stefan, Tři grácie pro pomník  
A. A. Palliardiho ve Františkových Lázních, 1949–1950  
27. 4.–25. 6. 2017

GAVUCHEB



Model reliéfu, 1949, patinovaná sádra, v. 34,5 cm, soukromá sbírka.

Tato malá výstava jednoho díla je uspořádána u příležitosti vydání další knihy z ediční řady věnované umění ve veřejném prostoru. Zbyněk Černý a Marcel Fišer se tentokrát zabývali Františkovými Lázněmi. V rámci průzkumu archivních pramenů narazil autor výstavy na existenci reliéfu Bedřicha Stefana, jednoho z našich nejvýznamnějších sochařů 20. století. Ten byl nakonec i fyzicky objeven spolu s architekturou, do níž byl zasazen, obě části byly velmi poškozené. Společnost Lázně Františkovy Lázně se rozhodla celý pomník restaurovat a znovu instalovat na nějakém místě v lázeňském centru. V první fázi provedl restaurátor Miloš Věrný celkovou obnovu reliéfu. Zároveň se podařilo určit i architekturu pomníku, která s reliéfem přímo nesouvisí, a rekonstruovat celý zajímavý kontext jeho vzniku, v němž se odráží poválečná historie tehdejšího Československa. V rámci výstavy prezentujeme nejen obnovený reliéf, ale i dvě přípravné studie, které se nachází v pozůstalosti autora.

Po druhé světové válce a následném odsunu byly nejen ve Františkových Lázních likvidovány hlavní připomínky německého obyvatelstva, včetně pomníků. Některé byly zničeny úplně, z jiných zmizely nápisové desky. Mohly tak přežít až do roku 1989 jako nemá torza a poté být postupně rehabilitovány (ve Františkových Lázních se jedná například o pomníky Clary Nonner od Karla Wilferta ml. nebo Wilhelma Müllera z ruky Johanna Adolfa Mayerla).

Nabízelo se však ještě jiné řešení. Hned po odsunu Lázeňská komise při Městském národním výboru doporučila „umístit vhodné sochy a plakety na uprázdněná místa po německých sochách a plakétách“.<sup>1</sup> A na tento princip zde opravdu hned několikrát narazíme. Transformace poničených pomníků měla z tehdejšího pohledu několik výhod: šlo o řešení rychlé a laciné, jehož výsledkem byl nejen nový pomník, ale i odstranění odkazu na dobu, kdy město i jeho návštěvníci hovořili převážně německy. Ani samospráva, ani vedení místní lázeňské organizace si tehdy výpravnější pomníky nemohly dovolit, neboť řešily jiné naléhavé záležitosti. Potřebu obnovy veřejné plastiky si uvědomovalo zejména ředitelství Československých státních lázní a zřídel (dále ČSLZ), nově vzniklého monopolu, do něhož byla zahrnuta všechna lázeňská místa. Šlo totiž o problém týkající se velké části lázeňských měst. V roce 1950 proto vyvolalo několik jednání s městem.<sup>2</sup> Již na prvním z nich 7. června představilo seznam zamýšlených děl. Vedle dvou blíže neurčených a také nerealizovaných návrhů<sup>3</sup> obsahoval šest prací s uvedením autora i navrhaného místa. Přestože s určitostí byly realizovány jen čtyři a na místě se dodnes zachovala pouze jedna (nepočítáme-li Stefanův reliéf), jde o počín mimořádného významu, neboť jejich tvůrci byli špičkoví sochaři předválečné moderny Jan Lauda, Bedřich Stefan, Josef Jiříkovský, Karel Lidický a Vincenc Markovský. Autorem programu byl architekt Václav Rajniš (1907–?),



Dobová fotografie před r. 1989, archiv společnosti Lázně Františkovy Lázně a. s.



Dobová fotografie před r. 1989, archiv společnosti Lázně Františkovy Lázně a. s.

kteřý krátce předtím pracoval v Paříži u Le Corbusiera. Později se specializoval na urbanismus lázeňských měst<sup>4</sup> a s Františkovými Láznemi spolupracoval až do 60. let. Na ústředí ČSLZ byl zřejmě zaměstnán právě jako expert na urbanismus a veřejnou plastiku.

První položkou seznamu z června 1950 je *Pomník Boženy Němcové* Josefa Jiříkovského, který vznikl výměnou nápisové desky na *Pomníku Saské nadace* z roku 1837. V době předložení seznamu už krátce existoval, neboť byl odhalen 28. května 1950. Druhou položkou je právě práce, které je věnována naše výstava. Tou třetí byl Pomník V. I. Lenina, který byl po jistých komplikacích odhalen v roce 1952; jeho druhá, zcela analogická verze se nacházela v Poděbradech, což potvrzuje tezi o centrální zakázce ČSLZ. Lauda měl podle seznamu vytvořit ještě jednu sochu – *Čápa*. V narážce na známé rčení o čápech nosících miminka se měla stát novým symbolem Františkových Lázní, které se v rámci socialistického plánování nyní zaměřily na léčbu ženské neplodnosti. Ale vzhledem k těžkým zdravotním problémům, které Laudu vzápětí postihly, byla práce nadlouho odložena. Podle jednoho dopisu však měl být vytvořen a do Lázní fyzicky předán v roce 1958. Pokud se tak opravdu stalo, zmizel brzy poté. Zcela určitě šlo o druhý odlitek bronzové sochy na stejné téma, osazené o něco dříve v roce 1957 v kašně v zahradě Šternberského paláce, sídla Národní galerie. Pro realizaci v roce 1951 jsou v seznamu

navrženy dvě položky. První z nich skutečně vznikla. Tentokrát však nebyla vytvořena přímo pro Františkovy Lázně: byl zde využit starší reliéf Karla Lidického, v seznamu popsán jako „*předávání světla života starou ženou mladé ženě (plastika oceněná Cenou země české v r. 1947)*“. Sokl vytvořil autor koncepce osazování pomníků architekt Rajniš. K tomuto pomníku, který stával v centru lázní a byl odstraněn neznámo kdy, se dosud nepodařilo objevit žádnou fotografii, a jeho podobu si proto můžeme domýšlet jen ve velmi hrubých rysech. Podle popisu v jednom z dobových průvodců šlo o „*široký pomník*“ umístěný na okraji malého parčíku u Císařských lázní. Socha bývala označována názvem *Život*, v průvodcích se objevuje jako pomník „*odevzdání lázní pracujícím ženám*“. Druhý pomník, který měl být realizován v roce 1951, nakonec nevznikl, zajímavá však je už jen samotná historie jeho objednávky. Opět se zde setkáme s principem recyklace staršího pomníku, respektive tentokrát jeho soklu: „*5) Na místě býv. pomníků Fr. Lázní u Lázní I. na podstavec bude umístěna busta Jana Jesenia. (...) Ú(střední) Ř(editelství) dodá bronzovou bustu, dílo prof. V. Makovského...*“ Makovský však realizaci v materiálu tak dlouho odkládal, přestože ji měl zaplacenou, že lázním nakonec došla trpělivost. Rozhodly se pro verzi v sádře, kterou chtěly umístit do interiéru stejnojmenného lázeňského domu. Tu však získaly až po jeho smrti v pozůstalostním řízení, aby se o několik let později stejně ztratila.

Poválečné osazování moderních plastik na zakázku ČSLZ se netýkalo jen Františkových Lázní. Vedle již zmíněného Laudova Lenina pro Poděbrady to dokládá např. socha Karla IV. od Otakara Švece pro Karlovy Vary ze stejné doby. V české uměnovědné literatuře však tato zajímavá kapitola teprve čeká na zpracování, podobně jako některá další témata „*temných*“ 50. let.

Palliardiho pomník vznikl na stejném principu jako pomník Boženy Němcové: opět se jedná o nový reliéf vložený do starší architektury. Její střední část měla podobu edikuly se segmentovým štítem, uprostřed rozeklaným a završeným jakousi akroterii. Se vši pravděpodobností se jedná o pomník Johanna Köppla, předsedy Okrašlovacího spolku, zřízený roku 1890, který se jako jediný v dané lokalitě nacházel<sup>5</sup> a v novodobé literatuře dosud nebyl publikován. V seznamu byla akce popsána následovně: „*Úprava porušené, otlučené drobné architektury u Cartellieriho pramene bude provedena takto: Státní lázně doplní architekturu reliéfem sochaře Bedřicha Stefana, představujícím tři dívky pijící vodu z pramene.*“ K práci existují dvě studie v patinované sádře, nacházející se v sochařské pozůstalosti autora. Realizovaná verze se od nich liší zejména motivem džbánku, který dívka vpravo drží ve volně spuštěné ruce.<sup>6</sup> Nový pomník byl věnován Antonu Aloisi Palliardimu (1799–1873), zdejšímu význačnému lékaři, podle kterého byl již za jeho

života nazván *nedaleký pramen*. K němu odkazuje i téma reliéfu. Do postranních polí byly vytesány nápisy, vlevo „D. M. PALLIARDI“ (zkratka se vztahuje k jeho medicínské profesi, nikoliv ke křestním jménům), vpravo „FONS AMORIS“ (tj. pramen lásky). Pomník byl odstraněn nejspíš v souvislosti s celkovou úpravou Palliardiho pramene v 60. nebo 70. letech.

Marcel Fišer

- 1) Zápis ze zasedání Lázeňské komise při MěstNV ve Františkových Lázních ze dne 28. listopadu 1947. SOKA Cheb, Rada MěstNV ve Františkových Lázních, 1947.
- 2) 7. června, 28. července, 6. prosince. Zápis Rady z 5. ledna 1951. SOKA Cheb, Rada MěstNV ve Františkových Lázních, 1951.
- 3) SOA Plzeň, fond Čsl. st. lázně Františkovy Lázně, lám. org., i. č. 326. Nerealizovanými návrhy jsou úprava poškozené pamětní desky vedle Loimannova pramene na památník Jana Nerudy a přeměna staré pamětní desky u Glaubera II na pamětní desku Kašpara Šternberka.
- 4) RAJNIŠ, Václav: *Tvorba prostředí a územní plánování lázeňských míst*. Praha 1967.
- 5) *Illustrierter Führer durch Franzensbad und Umgebug*, Lipsko 1941 (9. vydání), nestr.
- 6) Fotografie většího modelu je publikována v autorově monografii od Jiřího Šetlíka pod číslem 36 s chybně uvedenými rozměry a materiálem (pálená hlína). ŠETLÍK, Jiří: *Bedřich Stefan*. Praha 1961, s. 58, obr. 36.



Bedřich Stefan, *Tři grácie*, 1950, stav po restaurování.



Gottfried Tröger, *Pomník Saské nadace*, 1837, foto Josef Haberzettel, 1902, SOKA Cheb.



Josef Jiříkovský, *Pomník Boženy Němcové*, 1949–1950, bronz, 128 × 107,5 cm (reliéf).



Jan Lauda, *Pomník Vladimíra Iljiče Lenina*, 1950 (model), 1952 (odhalení), pískovec. Před Novou kolonádou u Plynových lázní. Odstraněn, deponován ve skladu společnosti Lázně Františkovy Lázně a.s.



Bedřich Stefan, *Studie ke Třem gráciím*, 1949, patinovaná sádra, v. 10,6 cm, soukromá sbírka.

#### Bedřich Stefan, *Tři grácie pro pomník A. A. Palliardiho ve Františkových Lázních*, 1949–1950

Opus magnum, 27. dubna – 25. června 2017  
Kurátor Marcel Fišer  
Otevírací doba: út–ne, 10.00–17.00

#### Souběžné výstavy

Petr Kvíčala, *Červená a modrá*, Velká galerie, 6. 4.–18. 6. 2017

Na dosah 2 – *Současné umění v Norimberka*, GAVU – Malá galerie, 30. 3.–25. 6. 2017

Skupina 42 ve sbírkách GAVU Cheb, GAVU – Výstava z depozitáře, 25. 4.–1. 10. 2017

Michaela Kukovičová, *To je Praha*, GAVU – Museum café, 5. 4.–1. 10. 2017

Automat na výstavu. Československý pavilon na Expo 67 v Montrealu, Retromuseum – Výstavní sál, 11. 5.–11. 11. 2017

Galerie výtvarného umění v Chebu  
příspěvková organizace regionálního umění v Chebu. Text Marcel Fišer, grafika Kolář & Kutálek  
T: +420 354 422 450, F: +420 354 422 163  
info@gavu.cz, www.gavu.cz



Výstavní program GAVU Cheb je podpořen z grantového programu MK ČR. V roce 2017 vydala Galerie výtvarného umění v Chebu. Text Marcel Fišer, grafika Kolář & Kutálek, tisk Dragon Press, s. r. o., náklad 600 ks.